

Riigikogu otsuse „Kaitseväe kasutamine Eesti riigi rahvusvaheliste kohustuste täitmisel Euroopa Liidu rahvusvahelisel sõjalisel operatsioonil EUNAVFOR Aspides“ eelnõu seletuskiri

Sissejuhatus

Käesolev Riigikogu otsuse eelnõu võimaldab panustada kuni kolme kaitsevälasega Euroopa Liidu (EL) sõjalisele operatsioonile EUNAVFOR Aspides (European Union's Naval Force Operation Aspides) Punase mere regioonis. Eelnõu ja seletuskirja on koostanud Kaitseministeeriumi poliitika planeerimise osakonna nõunik Pearu Pirsko (pearu.pirsko@kaitseministeerium.ee) ning vastutav jurist on Grete Toompere (grete.toompere@kaitseministeerium.ee).

EUNAVFOR Aspides

Alates 2023. aasta oktoobrist on Huthi mässulised korraldanud rünnakuid kaubalaevade vastu Punasel ja Araabia merel ning Adeni ja Omaani lahes. Rünnakud seavad ohtu inimeste elu laevadel ning piiravad meresõiduvabadust ja Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) mereõiguse konventsioonis (United Nations Convention on the Law of the Sea – UNCLOS) sätestatud õigust läbida transiidi eesmärgil väinu, mida kasutatakse rahvusvaheliseks meresõiduks. Huthide rünnakud pärsivad kaubanduslikku meresõitu ning kahjustavad paljude Euroopa Liidu ja Punase mere regiooni riikide majandust.

Euroopa Liidu (EL) nõukogu moodustas seoses Punase mere kriisiga 8. veebruari 2024. aasta otsusega 2024/583 merendusjulgeoleku operatsiooni EUNAVFOR Aspides, et kaitsta meresõiduvabadust. Operatsioon alustas tegevust 19. veebruaril 2024. Operatsiooni täna kehtiv mandaat kestab kuni 2026. aasta 28. veebruarini, mida vajadusel pikendatakse. Operatsiooniala moodustavad Bab el Mandebi ja Hormuzi väina, Punase ja Araabia mere ning Adeni, Omaani ja Pärsia lahe rahvusvahelised veed.

Sõjalise operatsiooni EUNAVFOR Aspides eesmärk on saavutada mereline kohalolek ja olukorrateadlikkus operatsioonialal ning tagada meresõiduvabadus Punasel merel koostöös samameelsete merejulgeoleku tagajatega. Peamisteks ülesanneteks on kaitsta aluseid rünnakute eest ning eskortida neid kogu operatsiooniala piires, tagades sealäbi aluste turvalisuse ja meresõiduvabaduse. Operatsiooni lõppeesmärk on taastada Punase mere piirkonnas meresõiduvabadus. EUNAVFOR Aspides tegevus on rangelt kaitsva iseloomuga ehk selle raames ei korraldata sõjalisi lööke, sealhulgas maismaa sihtmärkide pihta.

Operatsiooni ülem on juhtriigi Kreeka kommodoor Michail Pantouvakis, operatsiooni peakorter (Operation Headquarters – OHQ) asub Kreekas Larissas. Operatsioonivägede staap (Force Headquarters – FHQ) tegutseb Itaalia mereväe alusel. Operatsioonil osalevad 21 EL liikmesriiki, alustega panustavad operatsiooni tegevusse teiste hulgas Prantsusmaa, Saksamaa ja Kreeka.

Eesti panus

Eesti üks prioriteete on osaleda EL-i ühise julgeoleku- ja kaitsepoliitika elluviimisel ning arendada koostööd strateegiliste EL-i ja Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsiooni (NATO) lõunatiiva liitlastega. Operatsioonil osalemine aitab tagada rahvusvahelist julgeolekut ja annab väärtusliku operatsioonilise väljundi Eesti mereväele.

Eesti panustab 2025. aastal operatsioonile ühe kaitseväelasega, kes täidab operatsioonivägede staabi lahinguvalve vahetuse ülema abi ametikohta. Tema ülesanne on seirata olukorda operatsioonide juhtimise keskuses, et tagada olukorrateadlikkus ülemale, staabile ja teistele asjaosalistele. Täna osaleb Eesti kaitseväelane operatsioonil Itaalia mereväe alusel Caio Duilio, varasemalt on Eesti kaitseväelane paiknenud ka Hollandi mereväe alusel. Eesti mereväelastele pakub operatsioon väljundi erialateadmiste praktiseerimiseks ning rahvusvahelise staabitöö kogemuse omandamiseks. 2026. aastal plaanime panustamist jätkata ühe kaitseväelasega samal ametikohal, mandaati taotleme operatsioonile EUNAVFOR Aspides kuni 3 kaitseväelasega panustamiseks.

Õiguslik alus

Operatsioon EUNAVFOR Aspides on algatatud Euroopa Liidu lepingu artiklite 42 ja 43¹ alusel. Operatsiooni tegevus põhineb enesekaitseõigusel ning on joondatud ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsiooniga 2722, mis nõuab Huthi mässulistelt rünnakute lõpetamist ja tunnistab enesekaitseõigust selliste rünnakute vastu kooskõlas rahvusvahelise õigusega. Selleks, et tagada isikkoosseisu (sealhulgas Eesti lähetatavate kaitseväelaste) privileegid, immunitet ja lisagarantiid OHQ-s, rakendatakse Euroopa Liidu vägede staatuse kokkulepet (SOFA²) ning FHQ puhul lipuriigi õigust ja sõlmitavaid vastuvõtva riigi toetuse kokkuleppeid.

Operatsioonil osalemise õiguslik alus on riigisiseses õiguses riigikaitseaduse (edaspidi RiKS) § 30 punkt 2, kuna tegemist on ÜRO põhikirja VI ja VII peatükis sätestatu alusel rahu ja julgeoleku säilitamise või taastamise eesmärgil korraldatava sõjalise operatsiooni või rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtete ja normidega kooskõlas oleva muu sõjalise operatsiooniga.

Vabariigi Valitsus otsustas 1. aprillil 2024 alustada operatsioonil osalemist tuginedes Riigikogu RiKS-i § 34 lg 4 alusel antud otsusele. Kaitseväele anti RiKS-i § 34 lg 6¹ alusel korraldus panustada operatsioonile EUNAVFOR Aspides kuni kolme kaitseväelasega. Kaitseväe edasine kasutamine samal operatsioonil otsustatakse RiKS-i § 34 lõikes 1 sätestatud korras.

¹ Euroopa Liidu lepingu artiklites 42 ja 43 on sätestatud liikmesriikide ühise julgeoleku- ja kaitsepoliitika elluviimise alused, et edendada Euroopa Liidu eesmärke ning kaitsta liidu huve, sealhulgas tagada ja tugevdada rahvusvahelist julgeolekut, kaasates vajaduse korral liikmesriikide sõjalisi vahendeid, et viia läbi ka väljaspool Euroopa Liitu toimuvaid operatsioone.

² Status of Forces Agreement – Euroopa Liidu liikmesriikide kokkulepe, milles käsitletakse Euroopa Liidu institutsioonidesse lähetatud sõjalise ja tsiviilkoosseisu liikmete staatust ning peakortereid ja vägesid, mis võidakse anda Euroopa Liidu kasutusse selleks, et ette valmistada ja täita Euroopa Liidu lepingu artikli 17 lõikes 2 viidatud ülesandeid, sealhulgas õppuste jaoks, ning selles kontekstis Euroopa Liidu kasutusse antud liikmesriikide sõjalise ja tsiviilkoosseisu liikmeid.

Panustamisega seotud kulu

2026. aastal on operatsioonil EUNAVFOR Aspides osalemisega seotud Kaitseväge tegevuskulude maht hinnanguliselt 56 593 eurot (käibemaksuta), mis kaetakse Kaitseministeeriumi valitsemisala eelarvest.

Eelnõu koostöölastamine

Vabariigi Valitsuse istungile esitatav eelnõu on koostöölastatud Justiits- ja Digiministeeriumi, Välisministeeriumi ja Rahandusministeeriumiga ning arvamuse on avaldanud Kaitseväge.